

13/10 46

OFFICER OCH GENTLEMAN

UR DET AMERIKANSKA inbördeskriget framsprang många personliga legender av betydelse för den nationella traditionen. De främsta betecknas av namnen Abraham Lincoln, Nordens president, och Robert Lee, befälhavare över Söderns arméer. Olika dem emellan var stora. Lincoln, ojämförligt den mest intressanta, framstår fortfarande som något av en gåta, icke på grund av att man anar hemligheter i hans liv eller hans karaktär, utan därför att han förenade så många till synes motsatta egenskaper: han var melankoliker, poet och pajas och därtill durkdriven politiker och lysande förvaltningschef. Hos Robert Lee söker man icke på samma sätt efter problem och kontraster. Han var idealtypen för en officer och gentleman, enkel, modig, fast och god. Liksom Lincoln stod han på scenen endast några få år, mellan utnämningen till överbefälhavare på våren 1862 och kapitulationen i Appomattox i april 1865. Hans återstående år såsom rektor för ett litet college i Virginia var nästan helt undandragna offentligheten. Men krigsåren var tillräckliga för att göra

hans namn till symbol för Söderns förlorade sak.

Den litteratur som ägnas åt "debunking", åt avslöjandet av legendariska personers svagheter, har knappast berört dessa båda amerikanska hjältar. Man har kritiserat och spritt löje över Hamilton och Jefferson, till och med över Washington, men Lincoln och Lee står orubbade. Med varje biografi över Lincoln har Lincolnkulten vuxit i intensitet och omfattning. Sandburgs stora skildring markerar hitintills kulmen. Detsamma gäller i huvudsak Robert Lee. Den senaste levnadsbeskrivningen, av Douglas Freeman, omfattande över 2.000 sidor och utarbetad efter sträng historisk metod, formar sig naturligt till ett äreminne, trots författarens behärskade omdöme och inträngande analys. Verkligheten bekräftar eller överträffar legenden, det är i kortet Freemans slutsats. I hans bok bör man finna förklaringen till Lees plats i amerikansk ideologi.

Liksom Lincoln dött glömd, om han icke varit en stor politiker, hade Lee aldrig trängt fram till historien om han inte varit en stor fältherre. Under tre år försvarade han, alltid

General Lee på höjden av sin militärbana. Foto 1863.

starkt underlägsen i trupper och materiel, Sydstaternas huvudlinje i Virginia, norr och öster om huvudstaden Richmond. Detta skedde genom en mästerlig tillämpning av regeln att trots underlägsenhet i det hela vara överlägsen på en avgörande punkt. Ett gott exempel på hans djärvhet är slaget vid Chancellorsville i början av maj 1863. De båda arméerna stod på var sin sida om floden Rappahannock. Nordstatsgeneralen Hooker sökte då överflygla Lee; dels angrep han direkt från sina huvudställningar, dels övergick en del av hans armé floden långt väster om frontlinjen för att ta Lees armé i flanken. I stället för att inskränka sig till försvar eller till frontal offensiv mot någon av angriparna sände nu Lee en stor del av sin armé under Jackson att genom en kringgående rörelse i ryggen angripa de från väster anryckande nordstatstrupperna. Manövern var oerhört farlig; om Jackson kommit för sent hade Lees återstående trupper krossats av den flerdubbelt överlägsna fienden. Men Jackson kom i tid — för att själv stupa i anfallet — Hookers plan vändes till dennes nackdel, de från sidan angripande nordstatsförbanden revs upp, och Lee kunde våga sitt stora kast, infallet i Norden genom Pennsylvania.

991

~~15/10~~

15/10

Den defensiva offensiven av typen Chancellorsville var utmärkande för Lees krigföring. Den förenade försiktighet och sparsamhet med trupperna i det hela med överraskande offensiva aktioner. I den stora offensiven var Lee icke lika lycklig. Då han vid infallet i Pennsylvania mötte den snabbt koncentrerade nordstatsarmén vid Gettysburg var han, enligt en härskande uppfattning, alltför djärv och hänsynslös. Genom en rad frontangrepp — av Freeman skildrade med lysande åskådlighet — sökte Lee erövra nordstatsarméns centrala ställningar, men resultatet blev att hans bästa divisioner förintades; en ny offensiv i stor stil blev för alltid omöjliggjord från Sydstaternas sida.

Men kriget var för Lee ett yrke,

Lee var oproblematiskt och naivt religiös. Varje tendens till grubbel över dylika ting var honom främmande. Varje kväll bad han till Gud om seger, men han tillade en bön också för Nordstaternas folk. Vid en olycka eller ett nederlag förklarade han att Guds vägar var outrannsakliga, men att allt säkert skedde till allas bästa. En mera primitiv tro är det svårt att uppleta. Den stödde emellertid moraliska grundsatser, som han sällan formulerade, men alltid sökte tillämpa. Under kriget nedskrev han några ord på en pappersremsa, som ingen fick se förrän efter hans död. Bland satserna är dessa: "Den makt som den starke har över den svage, arbetsgivaren över arbetaren, den bildade över den obildade, den erfarna över den lättrogne, till och med den intelligente över den obegåvade — det fördragsamma och välvilliga utnyttjandet av denna makt och auktoritet, eller det fullständiga avståndet från att utnyttja den då så är möjligt, är kännetecknet på en gentleman. En man av heder känner sig förödmjukad då han inte kan undgå att förödmjuka andra." I sitt privata liv var Lee älskvärd, överseende, anspråkslös, dygdig. Han tyckte mest om att prata med unga damer, särskilt om de var på en gång vackra och intelligenta, men intet tyder på att sådana känslor som han själv skulle ha betraktat som orona härvid trängde fram till medvetandet. Kung Arthur, som några av hans beundrare kallat honom, bar en rustning utan fläckar.

Denna förening av intelligens och problemlöshet, av obetingad lojalitet mot överheten och moralisk självständighet, av ödmjukhet och stoltthet, av mildhet och krigisk djärvhet är sannolikt svårare att förstå nu än för hundra år sedan. Det självfallna godtagandet av vissa trosföreställningar och handlingsregler är grundvalen för kombinationen. Om en enda representativ händelse skall framdras i Lees liv, skriver Freeman, bör man stanna vid det tillfälle då vid ett besök i en by i norra Virginia en mor förde sitt barn till honom för att det skulle få hans välsignelse. Lee sade: "Lär honom att förneka sig själv." Få har som Lee förverkligat det ideal av "kristen gentleman", som var den viktoriaiska tidsålderns, och hans liv ger oss en bild av denna tidsålders begränsning och nobless.

Herbert Tingsten

icke en kallelse. Han pinades före inbördeskrigets utbrott av tanken på de ohyggligheter det skulle medföra, och han erkände icke det rättmätiga i Sydstaternas utträde ur unionen eller i deras apologier för slaveriet. Att han trots detta sade nej till anbudet att bli chef för nordstatsarmén och ställde sig på Söderns sida berodde främst på lojalitet mot hemstaten Virginia. Vad de civila myndigheterna i hemstaten befallde var Lee redo att utföra. De lidanden som kriget medförde tycks för Lee ha känts som en personlig olycka. Han gjorde allt för att lindra dessa lidanden. Hans liv var nära nog lika enkelt som soldaternas, de presenter i livsmedel han fick skänkte han bort, mot underordnade iakttog han en hänsynsfullhet som gränsade till flathet; vid invasionerna i Norden beordrade han att befolkningen skulle behandlas korrekt och artigt, och då han red genom en stad i Pennsylvania eller Maryland besvarade han invånarnas hatsånger och glåpord med tystnad och ett generat leende. Endast någon enda gång greps han själv av stridens berusning och ville sätta sig i spetsen för angreppet; vid flera tillfällen hindrades han av soldaterna, som med våld förde sin älskade chef ur stridslinjen. Då nordarméns anfall bröts vid Fredericksburg ytrade han de underliga orden: "Det är väl att kriget är så ohyggligt, annars kanske vi skulle komma att älska det."

Kapitulatonen vid Appomattox blev genom de båda överbefälhavarnas uppträdande en studie i nobless. Grant och Lee tänkte framför allt på att icke göra underhandlingarna alltför pinsamma för motståndaren; segraren ville icke förödmjuka den besegrade, och den besegrade led icke blott av sitt eget nederlag, utan även av medkänsla för segrarens ädla oro. Då Lee efter kapitulatonen red tillbaka till sina trupper mottogs han som vanligt av hurrap; då han började gråta förstod soldaterna vad som inträffat, och hurrapen förbyttes i snyftningar. Det blev Lees avsked till kriget och till "Norra Virginias armé".

Några kända norska forskare, bland dem professor Castberg,

har framlagt ett förslag om införande av en särskild statsvetenskaplig examen vid universitetet i Oslo. De akademiska myndigheterna har tillstyrkt, och efter vederbörlig departemental handläggning kan förslaget förverkligas. I den nya examen skulle huvudämnet nära motsvara vad som i Sverige kallas statskunskap, omfattande bland annat det egna landets och vissa främmande länders statskick och författningsutveckling samt politisk idéhistoria. Biämnerna, vilka skulle kunna studeras efter fritt val, är nationalekonomi, filosofi, rättsfilosofi och sociologi; politisk historia skulle vara obligatoriskt biämne. Examen avses främst vara till gagn för studenter som vill utbilda sig för politisk verksamhet, politisk journalistik och arbete inom vissa förvaltningsgrenar, såsom utrikesdepartementet.

I ett uttalande till Verdens Gang framhåller professor Castberg att utbildningen i statskunskap är ägnad att höja den politiska debatten, och han hänvisar i detta sammanhang till Sverige, där denna debatt bland annat på grund av studieordningen säges ligga högre än i Norge. Professor Castberg betonar anspråkslöst nog icke att statsvetenskaplig forskning finns även i Norge, även om den företrädes av vetenskapsmän inom angränsande fack. Castberg själv har, ehuru professor i juridik, publicerat uppskattade studier inom den rena statskunskapen. De norska historikerna har ägnat större intresse än sina kolleger i Sverige åt utvecklingen under senare tid och har därmed kommit statskunskapen nära; senast märks Jens Arup Seips utmärkta analys av "Et regime foran undergangen", dvs. av det norska statsskickets faktiska gestaltning före parlamentarismens genombrott på 1880-talet. Men obestridligt är att statskunskapen i Sverige, som sedan länge varit representerad vid universitet och högskolor, kunnat göra mer omfattande insatser än i Norge och Danmark, där denna vetenskapsgren icke finns som universitetsämne. Det är därför att hoppas att det norska initiativet genomförs och att statskunskapen inom kort organiseras som studie- och forskningsämne i alla de nordiska länderna. En givande samverkan bör här bli möjlig.

76
79
99
40